

**Список використаних джерел:**

1. Писаренко В.В. Маркетинг овочевої продукції (методичні та практичні аспекти): [монографія] / В.В. Писаренко. – Полтава.: ФОП Говоров С.В., 2008.- 304 с.
2. Соловійов І.О. Агроркетинг: системна методологія, реалізація концепції: [монографія] / І.О. Соловійов – Херсон: Олді – плюс. – 2008.–344 с.
3. Тошина Н.М. Маркетингова стратегія діяльності підприємства / Н.М. Тошина // Наука і освіта. – 2006. – Том 24. – С.62-67.

УДК 658.336:330

Зайцева О.І.

**АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ЙОГО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ**

**Постановка проблеми.** Основними процесами, що впливають на життєздатність, ефективність функціонування та розвиток сучасних підприємств є процеси організації (структурування та управлінського впливу), самоорганізації та їх композиція. Відомий до останнього часу підхід до управління підприємствами як детермінованими системами у теперішній час стикається з проблемами, пов'язаними зі складністю управління причинно-наслідковими зв'язками, що характеризуються такими поняттями як стійкість, впорядкованість, рівноважність та лінійність, які властиві закритим системам. Згідно з [7, с.5], ці зв'язки ускладнюються настільки й таким чином, що їх повністю неможливо врахувати через віддаленість або слабкість сигналів, їх відособленості та своєрідності. У той же час, сукупна дія випадкових факторів не дозволяє спрогнозувати хід подальших подій: або перетворювати випадковість в необхідність, або гальмувати вплив факторів, стримуючих розвиток підприємства.

Головними ознаками відкритих нерівноважних систем є нестійкість, нерівноважність та нелінійність. Ітому при певних непередбачених умовах або протиріччях частини і цілого, суперечності між стійкістю та рухом формуються якісно нові процеси, що можуть призвести до появи інших впорядкованих структур, тобто до посилення самоорганізації.

**Огляд останніх досліджень і публікацій.** Процеси самоорганізації все більш проявляються у різних сферах суспільного життя, однак, аналіз основних публікацій свідчить про складність та неповну вивченість цих явищ. Не дивлячись на сформовані підходи дослідження феномену самоорганізації, такі як: синергетична модель параметрів порядку та принципів підпорядкування Г. Хакена [9]; термодинамічні моделі нерівноважних процесів І. Пригожина [7]; моделі само організованої критичності (самоорганізація «на краю хаосу») П. Бака і складних адаптивних систем М. Гелл-Манна [10]; моделі формування та еволюції нестандартних структур А.А. Самарського і С.П. Курдюмова [3]; модель дослідження взаємообумовлених змін природних та соціально-економічних систем професора С.В. Мочерного [5, с.48-50]; теорія енергоімпульсної взаємодії соціально-економічних моделей із зовнішнім середовищем В.П. Письмака [6, с.50], – сучасний методологічний арсенал економічної науки не дозволяє у повному обсязі розглядати сутність складних та динамічних процесів самоорганізації.

**Формулювання мети дослідження.** Тому в межах даної статті сфокусуємо увагу на обґрунтуванні необхідності ідентифікації та аналізу процесів самоорганізації на сучасних підприємствах з позиції їх стратегічного розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** Згідно з [8, с. 108-110] в інтерпретації автора орієнтирами ідентифікації процесів самоорганізації на підприємстві можуть стати наступні напрямки:

1. Дослідження підприємства – як відкритої (незамкнутої) економічної системи, що взаємодіє з зовнішнім середовищем. Проте, варто пам'ятати, що відкритість підприємства породжує цілий спектр нелінійних ефектів (як позитивних, так і негативних), які можуть мати різні наслідки. При аналізі поведінки суб'єктів зовнішнього середовища припущення «за інших рівних умов» може призвести не тільки до економічних ефектів, але й завдати величезної шкоди економіці як підприємства і регіону, так і державі, – сучасна криза є ілюстрацією такого роду прикладів.
2. Наявність нерівноважних економічних процесів на підприємстві. Така властивість є дуже важливою характеристикою системи, здібної до самоорганізації, тому що «стійкість, доведена до межі, припиняє розвиток..., стабільні форми – це тупикові форми, еволюція яких припиняється. Надмірна адаптація... настільки ж небезпечна..., як і нездібність до адаптації» [4, с. 42]. Однак, стійкість та нестійкість є однаково необхідними у процесі розвитку підприємства. Абсолютно хистка система не може протистояти флуктуаціям і швидко руйнується. Проте надто стійка система, придушуючи будь-які флуктуації, консервує свою структуру й поведінку і тому не здатна змінитися якісно, вона позбавлена можливості розвитку. Механізм ринкової конкуренції довів нежиттєздатність моделей рівноважних систем.  
Аналіз складних нерівноважних систем доводить, що керуючі параметри, які задаються випадково, не регулюють безпосередньо поведінку об'єкта управління, а формують внутрішній механізм його самоорганізації. В результаті чого підприємство переходить на новий рівень організації і самостійно обирає оптимальні варіанти функціонування та розвитку.
3. Незворотність еволюції економічних процесів на підприємстві. Використання сучасних управлінських, виробничих та інформаційних технологій робить еволюційний процес на підприємстві незворотним. Масштаби економічних змін в Україні настільки великі, що стратегічне управління підприємством вимагає урахування економічних інноваційних траєкторій країни, регіональних та галузевих особливостей.
4. Нелінійність економічних перетворень на підприємстві. Термін «нелінійна система» означає, що на властивості системи впливає інтенсивність процесів у ній, тому необхідно враховувати її власні структуривання, побудовані за законами цієї системи. Нелінійність економічної системи проявляється у тому, що її реакція на зміни зовнішнього середовища не пропорційна цим змінам і, навіть, слабке збудження, будучи якимось чином узгодженим з поведінкою деяких елементів системи, може призвести до зростання показників системи в цілому, інколи руйнівного характеру. Тому, однією з важливих задач підприємства з позиції самоорганізації є ідентифікація і розвиток таких форм організації підсистем стратегічного управління, які йому адекватні і до яких еволюціонують інші складові внутрішнього середовища підприємства.
5. Неоднозначність та варіативність стратегічних цілей. У нелінійному середовищі можуть існувати та визначатися на майбутнє альтернативні шляхи розвитку підприємства. Це дозволяє застосовувати преактивну модель стратегічного управління, за допомогою якої можливо передбачити та попередити зовнішні небезпеки, якщо в біфуркаційний момент (момент кризи або момент вибору підприємством між різноспрямованими стратегіями) будуть здійснені своєчасні та обґрунтовані дії.

Визначені напрямки є основою для ідентифікації процесів самоорганізації на підприємстві, які проявляються як комбінація трьох заперечень: неврівноваженість, нестійкість, незворотність, що разом становлять нелінійність [2, с.82]. А основні синергетичні явища, на яких побудовані теорії – флуктуації, біфуркації, когерентності – є базою для дослідження процесів та формалізації методів управління на основі самоорганізації.

Таким чином, процеси самоорганізації на підприємстві мають водночас загальносистемні властивості та властивості, що відрізняють їх від інших процесів, що здійснюються в соціально-економічних системах. Відбувається постійна взаємодія (обмін енергією, інформацією) між даними процесами та зовнішнім середовищем. Процеси самоорганізації здійснюються під впливом середовища; у свою чергу, процеси впливають на середовище, змінюючи його, тому необхідно досліджувати пару «внутрішні процеси самоорганізації – зовнішнє середовище».

На підприємствах процеси організації та самоорганізації відбуваються одночасно, їх нетривіальна композиція складає основу стратегічного розвитку.

Процеси розвитку як і процеси самоорганізації незворотні, вони породжуються суперечностями та їх діалектичним вирішенням. Однак, самоорганізація – це спонтанний некерований процес, а розвиток – це процес цілеспрямований, якісних змін системи в часі і просторі. Таким чином сучасний менеджмент потребує таких моделей та методів, які дають змогу реалізувати новий підхід в управлінні економічними системами, здатний спрямувати процеси самоорганізації на забезпечення (в залежності від життєвого циклу підприємства) життєздатності, ефективного функціонування та свідомого розвитку.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** На основі аналізу наукових підходів до визначення явища самоорганізації автором виокремлено орієнтири ідентифікації процесів самоорганізації на підприємстві, та обґрунтовано необхідність реалізувати новий підхід в управлінні, здатний спрямувати процеси самоорганізації на забезпечення життєздатності, ефективного функціонування та стратегічного розвитку підприємства.

Перспективами подальших наукових пошуків у даному напрямі стане розроблення концепції моделювання процесів самоорганізації на підприємствах, спрямованої на розвиток категорійного апарату, вдосконалення методів моделювання, формування методології застосування даних методів у вирішенні прикладних завдань управління підприємствами на основі самоорганізації.

#### **Анотація.**

В даній статті на основі аналізу наукових підходів до визначення явища самоорганізації автором виокремлено орієнтири ідентифікації процесів самоорганізації на підприємстві, та обґрунтовано необхідність реалізувати новий підхід до управління, здатний спрямувати процеси самоорганізації на забезпечення життєздатності, ефективного функціонування та стратегічного розвитку підприємства.

**Ключові слова:** процеси самоорганізації, стратегічний розвиток підприємств.

#### **Аннотация.**

В данной статье на основе анализа научных подходов к определению явления самоорганизации автором выделены ориентиры идентификации процессов самоорганизации на предприятии, и обоснована необходимость реализовать новый подход к управлению, способный направлять процессы самоорганизации на обеспечение жизнеспособности, эффективного функционирования и стратегического развития предприятия.

**Ключевые слова:** процессы самоорганизации, стратегическое развитие предприятия.

**Summary.**

The analysis of different approaches to definition of the phenomenon of self-organizing is carried out. For the first time the conception of modeling of social and economic processes of self-organizing as stage-by-stage procedure is offered. The result of which is the complex of models of management of ability to live of social and economic systems on the basis of self-organizing.

**Keywords:** processes of self-organizing, development of enterprise.

**Список використаних джерел:**

1. Акофф Р., Эмери Ф. О целеустремленных системах / Пер. с англ. Под ред. И.А. Ушакова. – М.: «Сов.радио», 1974. – 272 с.
2. Ерохина Е.А. Теория экономического развития: системно-синергетический подход. Исследование закономерностей развития открытой экономики / Е.А. Ерохина. – Томск : Изд-во ТГУ, 1999. – 160 с.
3. Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика – теория самоорганизации. Идеи, методы, перспективы. М., 1983. – 256 с.
4. Моисеев Н.Н. Алгоритмы развития. М., 1987. – 480 с.
5. Мочерный С. Синергетический подход в экономическом исследовании // Экономика Украины. – 2001. – №5. – с.44-51.
6. Письмак В.П. Энергоимпульсная сущность экономического базиса общества (введение в теорию энергоимпульсного взаимодействия социально-экономических моделей). – Донецк: Изд-во «Донеччина», 2002. – 296 с.
7. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
8. Пугачева Е.Г., Соловьев К.Н. Самоорганизация социально-экономических систем: Учеб. пособие. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2003. – 172 с.
9. Хакен Г. Информация и самоорганизация. М., «Мир», 1991, стр. 46–48.
10. <http://www.efmn.info/>.

УДК 65.012.8

Кокорєва О.В.

### МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах розвитку транзитивної економіки, в зв'язку з виходом українських компаній на світові ринки та посиленням конкуренції між ними на перший план висувається питання забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств. Для забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства необхідно проводити оцінку та аналіз показників його фінансово-господарської діяльності, яка повинна ґрунтуватись на адекватних та ефективних методичних підходах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивченню проблем оцінки економічної безпеки підприємства та пошуку надійного організаційно-економічного механізму присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких можна виділити Л.І. Абалкіна, А.В. Архипова, О.А. Бородіна, Б.В. Валуєва, В.І. Гринчуцького, І.І. Грузнова, Ф.І. Євдокимова, Я.А. Жаліло, В.Г. Забродського, Н.П. Капустіна, Лисенка, С.Г. Міщенко, Є.А. Олейникова, Г.І. Пастернака-Тарануценка, А.І.